

Gender and Methodology of Text Interpretation: Reflecting on Fiorenza's Hermeneutical Strategies in Rereading the Sacred Text

Masoumeh Zarei*

Abstract

Critics of traditional theology, particularly feminists, have turned their attention to reinterpreting the sacred text from a feminine perspective. This approach has led to the scrutiny of the historically male-centered philosophical, and theological foundations in the history of philosophy and theological thought. This research focused on the methodology employed by Schüssler Fiorenza, in order to understand the role of gender and hermeneutics within her approach. The findings of this research revealed Fiorenza utilized a critical and rhetorical hermeneutical method to challenge the masculine interpretation of the sacred text. She established a foundation for a new feminine reading by constructing positive and conceptual frameworks derived from the Bible. Furthermore, Fiorenza traced the transformation of understanding by departing from male historical-theological approaches and incorporating female agency.

Keywords: feminist theology, methodology of understanding, critical hermeneutics of sacred text, gender, Elizabeth Schüssler Fiorenza.

Introduction

One of the most notable advancements in 20th-century theology has been the emergence of the feminine voice and exploration of religious teachings from a gender-based

* Assistant Professor, Faculty of Women and Family, University of Religions and Denominations, Qom, Iran,
m.zarei@urd.ac.ir_ ORCID: 0009-0006-8497-7143

Date received: 29/09/2023, Date of acceptance: 13/03/2024

perspective. The critical examination of male-oriented theology and its methodological approach prompted feminists to engage in the reinterpretation of sacred texts from a feminine viewpoint. Their aim was to offer a fresh understanding of the human relationship with God, drawing from women's experiences within Western religious and intellectual traditions. Two crucial components introduced in the methodology of feminist theology were "gender" and "hermeneutics". These components served to guide the interpretation of texts in a manner distinct from the prevailing patriarchal approach. This research examines the methodology of text comprehension in Fiorenza's perspective, investigating the roles of gender and hermeneutics in her theological readings as an epistemological approach.

Materials & Methods

This research has examined the method of analyzing the content of Fiorenza's works based on two components: gender and epistemology.

Discussion and Results

Fiorenza's hermeneutical doubts manifested along two spectrums: the paleoarchaeological spectrum and the teleological spectrum.

Within the paleoarchaeological spectrum, Fiorenza's hermeneutical approach was characterized by speculation and skepticism. It challenged the validity of positivist science, particularly from a feminist standpoint. (Schüssler Fiorenza, 2011: 55).

Many post-positivist theories implicitly grounded in the experiences of men within white Western societies and specific political, economic, and social positions shape our understanding of knowledge, subjectivity, objectivity, and lived experiences. This distribution of epistemic authority perpetuates a power hierarchy in the production and presentation of knowledge with women and other marginalized groups positioned at the lowest level of credibility (Schüssler Fiorenza, 2011: 60).

On the other hand, knowledge and understanding are contextually situated and embodied. This implies that our perception of objectivity and social phenomena is inherently shaped by our bodily existence (Moballegh, 2012: 88). Consequently, in Fiorenza's epistemological methodology, objectivity is distinct from the commonly held assumptions underlying traditional knowledge analyses. Instead, it is reconceptualized in relation to subjectivity. From this standpoint, their subjectivity, including their emotions, gender, and social and cultural position, as well as the diverse expressions of femininity inherent in knowledge, all hold importance (Ibid, 2013: 102).

41 Abstract

Within the teleological spectrum, the concept of ekklesia or women's church emerged as a tangible manifestation of collective and interactive epistemology. Through the reconstruction and reconceptualization of sacred texts using critical rhetorical techniques, Fiorenza's approach was marked by active engagement and promising trajectories in the interpretation of theological texts. she emphasize on the myth of Métis, which served as a wise measure of knowledge. A skeptical hermeneutic reading of the myth of Metis and Athena revealed how myths, texts, traditions, religious practices, power structures, and patriarchal systems throughout history manipulated women's experiences, traditions, language, knowledge, and wisdom to perpetuate dominance and marginalize and erase women from history and cultural consciousness. (Schüssler Fiorenza, 2011: 69-70).

According to Fiorenza, Feminist critical interpretation adopted a hermeneutic of doubt as its starting point. The hermeneutics of experience, dominance, doubt, measurement and evaluation, and remembrance were the initial five stages of hermeneutics of doubt rooted in the experiences and practices of women within the church. They referred to the historical past and the hermeneutic paleontology spectrum of Fiorenza and tried to deconstruct authentic and classic theological traditions in a critical manner.

The final stages of the hermeneutic teleological continuum was positive hermeneutics, which encompassed the hermeneutics of creative. Through this process, the women's church was involved in the innovative expression of the story of women in the Bible and the history of the developing society (Ibid, 1995: 15). The hermeneutics of embodiment sought to retell these stories from a female perspective, aiming to restore the original and authentic nature of female voices that had been omitted from the male-centered traditional texts. (Schüssler Fiorenza, 1996: 5).

Conclusion

Employing a descriptive-analytical approach, this research demonstrated that Fiorenza, through her critical and rhetorical hermeneutical method, challenged the male interpretation of sacred texts. She constructed positive and conceptual frameworks from the Bible that served as a new foundation for a feminine reading. She then aimed to transform and redefine historical-theological approaches, which had traditionally been shaped by a male perspective, by centering the agency of women.

employment of the gender component in Fiorenzan theology and Metis-based hermeneutics demonstrated that gender was equally intended by Fiorenza in both the

sense of femininity and masculinity. While she endeavored to engage women as active agents in comprehending and interpreting theological texts, her conception of the ecclesia suggested that she did not endorse an exclusively female understanding of knowledge in epistemology and theological reading. Furthermore, despite her efforts to reintegrate women into theological thought, she did not subscribe to the relativity of knowledge. She posited that it was feasible to provide an adequate and appropriate report on the world by incorporating the viewpoints of marginalized subjects, such as women and marginalized groups, as well as the dominant group (a particular class of men) (Schüssler Fiorenza, 2013: 106).

Bibliography

- Ahmadi, Mohammad and Taghi Poornamdarain (2017), *An Introduction to Multiple Meanings of Rhetoric, Language and Translation Studies*, Vol. 50, Issue 1, P 27-52. (in Persian)
- Chafetz, Saltzman Janet (2006), *Handbook of Sociology of Gender*, New York: Springer.
- Fatima, Tofighi (2022), *modern methods of interpretation of sacred texts*, Tehran: kargadanpub.
- Iman, Mohammad Taqi (2012), *philosophy of human research methods*, Qom: Research Institute of Hawzah and University. (in Persian)
- Jane Pilcher and Imelda Whelehan (2004), *fifty key concepts in Gender*, London: SAGE Publications.
- Kayanifard, Nazanin and Lakzaei, Mehdi (1401), *Feminist analysis of the interpretation of the Bible regarding to the hermeneutic model of Schüssler Fiorenza*, *Journal of Religious Studies*, Vol. 16, No. 31. (in Persian)
- Lloyd, Genevieve (1985), *The man of reason: male and female in Western philosophy*, translated by Mahboubeh Mohajer, Tehran: ney. (in Persian)
- Moballeggh, Zahra (2011), *Faith as intellect, An epistemological approach to feminist theology*, Tehran: elm. (in Persian)
- Muers, Rachel (2016), *Feminism, Gender, and Theology*, translated by Mahdi Lakzai Ashraf Hashemi, Vol. 18, Issue 69, No 69, P 129-160. (in Persian)
- Nasr Esfahani, Maryam (2017), *The Arrival of Women Philosophers from the Margin to the Center; a Reflection on Feminist Strategies for Re-reading the History of Western Philosophy*, Vol. 8, Issue 19, P 143-168. (in Persian)
- Rosemarie Putnam Tong (2013), *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*, translated by Manijeh Najm Iraqi, Tehran: ney. (in Persian)
- Saneapour, Maryam (2019), *The Process of Love In Feminist Approaches to Philosophy of Religion and Theology*, Vol. 9, Issue 26 – No. 26, P 27-52. (in Persian)
- Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1994), *in Memory of Her*, New York: Crossroad.
- Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1995), *Bread not Stone*, Boston: Massachusetts, Beacon Press.
- Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1996), *The Power of Naming*, New York: Scm Press & Orbis Book.

43 Abstract

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2001), *Wisdom Ways: Introducing Feminist Biblical Interpretation*, New York: Orbis Book.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2002) *Method in Women's Studies in Religion: A Critical Feminist Hermeneutics* in Sharma, Arvind, *Methodology in Religious Studies; The Interface with Women's Studies*, New York: State University of New York Press, Albany.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2007), *The Power of the Word: Scripture and the Rhetoric of Empire*, Minneapolis, Fortress Press.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2011), *Transforming Vision*, Minneapolis: Fortress Press.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2013), *Changing Horizons*, Minneapolis: Fortress Press.

Yazdani, Abbas, Jandaghi, Behrouz (2008), *Feminism and Feminist Knowledge*, Qom: Women and Family Research Institute. (in Persian)

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جنسیت و روش‌شناسی فهم متن

تاملی بر راهبردهای هرمنوتیکی شوسلر فیورنزا در بازخوانی متن مقدس

معصومه زارعی*

چکیده

انتقاد به الاهیات سنتی و منظر روشی آنان فمینیست‌ها را به سوی بازخوانی متن مقدس و نگرشی زنانه از آن سوق داد. الاهی‌دانان فمینیست تلاش کردند تا چشم انداز جدیدی را در ارتباط انسان با خدا، از طریق زنان و تجربه آنان در سنت دینی - فکری غربی ارائه کند. از این رو تحلیل‌های زنانه‌نگر بنیان‌های مفهومی، فلسفی و الاهیاتی مذکر‌محور در تاریخ فلسفه و اندیشه الاهیاتی را به پرسش گرفت و مقوله جنسیت به‌مثابه مولفه‌ای صریح و یا ارتکازی در برداشت‌های از متون دینی بدل شد. پژوهش حاضر با بررسی روش‌شناسی الیزابت شوسلر فیورنزا متأله مسیحی کاتولیک درصدد پاسخ به این سوال است که جنسیت و هرمنوتیک چه نقشی در روش‌شناسی فهم از منظر فیورنزا دارد؟ نتایج این پژوهش که به روش توصیفی تحلیلی انجام شده است نشان می‌دهد فیورنزا با روش هرمنوتیک انتقادی و رتوریک، خوانش مردانه از متن مقدس را به پرسش می‌گیرد و برساخت‌های ایجابی و مفهومی از کتاب مقدس را به عنوان بنیانی نو برای خوانش زنانه پی‌ریزی می‌کند. سپس در پی دگرگونی و تحولات فهم از رویکردهای تاریخی - الاهیاتی مردانه و چرخش تئوریک آن با عاملیت زنان است. تاکید فیورنزا بر تفاوت و تکرر زنانگی در بازسازی الاهیات موقعیت‌مند و جنسیت‌محور به معنای نسبی‌گرایی معرفت و یا انحصار معرفت‌شناسی زنانه و محدود کردن فهم متون مقدس با خوانش زنانه نیست.

کلیدواژه‌ها: الاهیات فمینیستی، روش‌شناسی فهم، هرمنوتیک انتقادی متن مقدس، جنسیت، الیزابت شوسلر فیورنزا.

* استادیار، گروه مطالعات زن و خانواده، دانشکده زن و خانواده، دانشگاه ادیان و مذاهب قم،

ORCID: 0009-0006-8497-7143 amz.zarei1393@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۲

۱. مقدمه و بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین روی‌دادها در الاهیات قرن بیستم ظهور صدای زنانه و تحلیل آموزه‌های دینی مبتنی بر جنسیت بود. ورود زنان به عرصه‌های نظری فلسفه و الاهیات، که محصول گسترش آگاهی زنان در سایر عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی بود، موجب شد تا الاهیات فمینیستی با نگاهی انتقادی به پارادایم‌های جنسیتی در دین شکل گیرد.

گفتمان فمینیستی متأثر از اندیشه‌های برابری‌طلبانه مدرن، اندیشه سنتی در باب تمایزات زن و مرد را به پرسش گرفت. پرسش‌هایی که علت فروتری و بی‌عدالتی در مسائل زنان را فقط در حوزه عُرف و ساخت‌های اجتماعی نمی‌دید بلکه ریشه آن را در رویکردهای معرفتی مردمحور از متون مقدس می‌دانست.

روند انتقادی به الاهیات مردانه و منظر روشی آنان فمینیست‌ها را به سوی بازخوانی متن مقدس و نگرشی زنانه از آن سوق داد تا بتواند چشم انداز جدیدی را در ارتباط انسان با خدا، از طریق زنان و تجربه آنان در سنت دینی - فکری غربی ارائه کند. زنانی که تا پیش از آن و در نگرش الاهیات سنتی به عنوان موجودی فرودست، وابسته و تحت انقیاد بودند.

تحلیل‌های زنانه‌نگر بنیان‌های مفهومی، فلسفی و الاهیاتی مذکرمحور در تاریخ فلسفه و اندیشه الاهیاتی را به پرسش گرفت. ورود به عرصه الاهیاتی و فهم زنانه از متون مقدس نیازمند پایه‌های معرفت‌شناختی متفاوت با نگاه مردان بود. دوگانه‌انگاری‌هایی که در رویکردهای فلسفی مردان وجود داشت و یک سوی آن (مردان) همواره بر دیگری (زنان) تفوق داشته است. عقل در برابر عاطفه، خوب در برابر بد، ذهن در برابر بدن، طبیعت در برابر فرهنگ. دوگانه‌انگاری‌هایی که در آنان زنان همواره با گناه، هرج و مرج، تجسم و طبیعت مرتبط بودند و با دیدی منفی به آنان نگریسته می‌شد.

ترسیم دوگانه‌های متضایف و نقد صورت‌بندی نظام معرفتی مردانه در طرد و نفی زنان از مقام سوژگی، نخستین گام بود که از سوی معرفت‌شناسان فمینیستی مطرح شد. اما یافتن راهکارهایی برای حضور و اقتدار زنان در عرصه‌های معرفتی و اجتماعی خود مشکلی مضاعف بود زیرا سازماندهی نظام اجتماعی بر اساس تعریف و ارزش‌های مردانه استوار بود. این رویکرد موجب شده بود تا زنان تجربه‌ای از اقتدار، سوژکتوئیت، استقلال و خودگردانی نداشته باشند. حاشیه‌نشینی زنان از نهادهای مردسالارانه به ناآگاهی آنان از قابلیت‌ها و توانمندی‌هایشان انجامیده بود. زنان دریافتند که نخستین قدم برای یافتن زمینه‌های اقتدار در عمل و اندیشه در

یک جنبش فمینیستی، دست‌یابی به آگاهی واقعی به قابلیت‌ها و توانایی‌های سرکوب‌شده‌شان خواهد بود.

نیل به این هدف با انتقاد از نظام‌های مردسالار و تشکیل اجتماعات زنانه در موج اول و دوم فمینیستی دنبال شد و رویکردها برای ترسیم و سازماندهی جدید اجتماعی به گونه‌ای که دربرگیرنده دوگانه‌های متضایف و ارزش‌های مردسالارانه نباشد، آغاز شد.

تلاش در جهت تعاریف ارزش‌های زنانه موجب ورود نظریه‌پردازان فمینیست به حوزه فلسفه اخلاق و مباحث معرفت‌شناسانه بود. تمرکز بر مسئله ارزش‌ها و ارائه مفاهیم و تعاریف جدید از ارزش‌های انسان مدرن که مستلزم ایژگی و فرودستی زنان نباشد، مباحث عمیقی را در پی داشت. نقطه آغازین این مسئله در ادبیات اخلاق مراقبت برجسته شد.

نظریه‌های اخلاق فمینیستی که به وجه بارزی در اخلاق مراقبت‌گلیگان برای ابتدا ظهور کرد، انضمامی بود و رفتارهای اخلاق فردی را در موقعیت‌ها و بسترهای فرهنگی اجتماعی آن فهم می‌کرد و از سویی روابط و تعاملات انسانی را مورد توجه قرار می‌داد. اخلاق مراقبت نقطه عطفی در نظریه‌های معرفت‌شناسانه فمینیستی بود.

این رویکردها موجب شد تا روند معرفت‌شناسی زنانه به سمت فراروی از انحصار سوژگی مردانه پیش رود. این سرآغاز، معرفت‌شناسی‌های نوینی را در میان اندیشمندان فمینیستی ایجاد کرد. معرفت‌شناسی فمینیستی به مثابه روشی جدید در خوانش‌الاهیاتی از متون مقدس میان الاهی‌دانان فمینیست به کار گرفته شد.

زایش رویکرد جدید الاهیات فمینیستی در بازخوانی متن مقدس موجب شد تا روش‌شناسی‌های انتقادی ایجاد شود و «جنسیت» و «هرمنوتیک» به مثابه دو مولفه مهم در روش‌شناسی الاهیات فمینیستی وارد شود و خوانش متن را در رویکردی متفاوت از رویکرد مردسالار دنبال کند.

پژوهش حاضر با توجه به رویکردهای معرفتی جدید در خوانش متن، روش‌شناسی فهم متن در نگاه الیزابت شوسلر فیورنزا (Schüssler Fiorenza, Elisabeth) را واکاوی می‌کند و در پی پاسخ به این سوال است که جنسیت و هرمنوتیک چه نقشی در روش‌شناسی فهم از منظر فیورنزا دارد و به چه شیوه‌ای در خوانش متون الاهیاتی به مثابه یک رویکرد معرفت‌شناسانه در دیدگاه ایشان اثرگذار بوده است؟

۲. اهمیت فیورنزا

الیزابت شوسلر فیورنزا (۱۹۳۸) استاد بازنشسته دانشکده الهیات دانشگاه هاروارد است و به عنوان متأله مسیحی کاتولیک به‌ویژه در هرمنوتیک انجیلی شناخته می‌شود. تدریس و تحقیق او در زمینه‌ی مسائل معرفت‌شناسی و الهیاتی کتاب مقدس، هرمنوتیک، رتوریک (فن بلاغی)، و سیاست تفسیر متمرکز است. پروفیسور شوسلر فیورنزا یکی از موسسان و سردبیران مجله «مطالعات فمینیستی در دین» است. همچنین از اعضای موسس و سرپرستار ژورنال «مسائل فمینیستی» به شمار می‌رود. فیورنزا در سال ۱۹۷۱ به عنوان اولین رئیس زن «انجمن کاتولیکی ادبیات کتاب مقدس» انتخاب شد و در هیئت مدیره مجلات و انجمن‌های بزرگ کتاب مقدس نیز حضور فعال داشته است. حضور فعالانه فیورنزا در موسسات و سازمان‌هایی که در دهه‌های پایانی قرن بیستم شمار زیادی از زنان را در عضویت خود داشت، نشان می‌دهد که زندگی علمی و اجتماعی او در مسیر یکسانی تلاقی می‌کند. او در پی فرصت‌هایی برای تحقق بخشیدن به حضور و عاملیت زنان در عرصه‌های اجتماعی و به‌ویژه در عرصه الهیاتی است. او در میان شماری از الهی‌دانان فمینیست و دانشمندان کتاب مقدس امکانات جدیدی را برای زنان در آکادمی، کلیسا و جامعه فراهم کرده است.

فیورنزا یکی از پرکارترین متألهان مسیحی معاصر است که سعی در ایجاد روش و چشم‌انداز زنانه در تفسیر کتاب مقدس دارد.

از آنجا که الهیات فمینیستی در مواجهه با برخوردهای حذف‌کننده و تبعیض‌آمیز الهیات سنتی نسبت به زنان شکل گرفت امروزه رویکرد مهمی را در تفکر الهیات مسیحی به خود اختصاص داده است. فرض اصلی در اندیشه‌ورزی الهیات فمینیستی این موضوع است که معرفت‌شناسی‌های پوزیتویستی - تجربی مدرنیته برخلاف ادعای بی‌طرفی ارزشی، جانبدارانه است و پیش‌زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی بر هر اندیشه الهیاتی تأثیر می‌گذارد و به مثابه امور مطلق وارد نظام‌های الهیاتی می‌شود از این رو هرمنوتیک سوءظن (Hermeneutic Of Suspicion) فمینیستی در پاسخ به چنین نظام‌های مطلق‌گرا شکل گرفت. ایده‌ای که مبتنی بر بدگمانی به داده‌ها و موضوعات تفسیری است و به واکاوی معیارها و گرایش‌های پنهان در تفسیر متون دینی گرایش دارد. (جندقی، ۱۳۸۸: ۱۸۳) به واقع هنگامی که از هرمنوتیک سوءظن سخن می‌گوییم، دو لایه برای متن تصور کرده‌ایم: یک لایه آشکار با معنای ظاهری متن و یک لایه پنهان که معمولاً نگرانی‌های جامعه‌شناختی یا روان‌شناختی نویسنده یا جامعه او را بازتاب

می‌دهد. هرمنوتیک سوءظن با تردید به معنای ظاهری متن نگاه می‌کند تا لایه پنهانی آن را کشف کند. (توفیقی، ۱۴۰۱: ۲۳۰)

الاهیات فیورنزا مبتنی بر همین پیش‌زمینه‌های نظری است که در پی کشف لایه‌های پنهانی متن مقدس است. فیورنزا دو دهه بعد از انتشار آثار دیلی پیش‌زمینه‌های مرسوم علمی در مورد قرائت و تفسیر کتاب مقدس را شکسته و مطالعات معرفت‌شناسانه فمینیستی را به عنوان زمینه پژوهش و سوال از کتاب مقدس قرار داده است. رویکرد جدید فیورنزا در فهم متن که خود آن را هرمنوتیک انتقادی کتاب مقدس می‌نامد نوعی از روش‌شناسی فهم متن با مطالعات بلاغی انتقادی (critical rhetorical studies) است که تاثیر سنت و عوامل فرازبانی را در فهم متن بررسی می‌کند. این روش با نگره انتقادی، اعتبار و حجیت تفاسیر متون مقدس را در گذر تاریخی واکاوی کرده و با چشم اندازی زنانه و از موضع یک شناسنده به ترسیم روش‌شناسی جدید خود می‌پردازد. (Schüssler Fiorenza, 1996: XV) به بیانی دیگر روش‌شناسی فیورنزا در پی خوانشی بلاغی انتقادی از متون دینی درباره زنان است روشی که مولفه جنسیت در آن نقشی پررنگ دارد.

روش‌شناسی فیورنزا از این رو حائز اهمیت است که به خلاف فمینیست‌هایی چون مری دیلی و الیزابت کیدی استانتون که با رویکرد صرفاً انتقادی به متون مقدس می‌نگرند، فیورنزا مدل‌ها، روش‌ها و استعاره‌هایی را برای تفاسیر کتاب مقدس و بازسازی مسیحیت اولیه ارائه کرده است که در آن زنان در مرکز سنت مسیحی سهیم هستند و به‌مثابه کنشگرانی انسانی حضور دارند. رویکردی که در اندیشه الاهیات فمینیستی، زنان را از موضعی سلبی و در تقابل با آموزه‌های کتاب مقدس به رویکردی ایجابی و در تعامل و بازسازی با متون الاهیاتی تغییر می‌دهد.

هرمنوتیک انتقادی رهایی‌بخش فیورنزایی نشان می‌دهد همواره از کتاب مقدس، برای سرکوب زنان استفاده نشده بلکه، در برخی موارد نیز الهام‌بخش زنان در مبارزات رهایی‌بخشان بوده است.

از سوی دیگر رویکرد هرمنوتیک تردید در آرای فیورنزا ضمن توجه به کاستی‌ها و نقدهای وارده به آن می‌تواند نگاه سنجش‌گرایانه‌ای را در تفاسیر پیشینیان از متون الاهیاتی فراروی اندیشمندان دینی قرار دهد و با نگاه تاریخی کسانی را که در تفاسیر به حاشیه رانده شده‌اند، مورد توجه دوباره قرار دهد. نکته‌ای که در بحث از به حاشیه راندن زنان در خوانش‌های

الاهیاتی از سوی نواندیشان دینی مطرح شده و نزاع میان دقت علمی و نگاه اخلاقی را در میان آنان به وجود آورده است.

۳. هرمنوتیک انتقادی فیورنزیایی به مثابه روش‌شناسی فهم متن

فیورنزا در رویکرد روش‌شناختی خود متأثر از برخی رویکردهای اندیشه‌ای در فضای پست‌مدرن است. هرمنوتیک فلسفی و معرفت‌شناسی دیدگاهی از جریان‌هایی است که تأثیرپذیری از آن در آثار فیورنزا مشاهده می‌شود.

در نگاه فیورنزا، هرمنوتیک ابزار فهم و خوانش متن در فهم کتاب مقدس است. با این که سویه‌های هرمنوتیکی به کار رفته در خوانش فهم در دیدگاه این متأله، رویکردی فلسفی است که با پدیده تاریخ‌مندی فهم، ادغام افق‌ها و پیش‌فرض‌های فهم و تاویل مفاهیم همراه است اما هرمنوتیک به مثابه روشی برای خوانش متن مقدس و چگونگی دست‌یابی به معرفت نیز استفاده شده است.

دیدگاه‌های هرمنوتیکی تردید فیورنزا را می‌توان در دو طیف/ پیوستار پیگیری کرد: طیف دیرینه‌شناختی و طیف غایت‌شناختی. طیف دیرینه‌شناختی بر پایه تشکیک و گمان‌ورزی استوار است و طیف غایت‌شناختی مبتنی بر مفهوم امید و نوید به آینده است. فن بلاغی انتقادی نیز میانه پیوستار دیرینه‌شناختی و غایت‌شناختی قرار دارد که از یک سو ساختارهای مردسالارانه را نقد می‌کند و از سوی دیگر در پی ایجاد و بازسازی مفاهیم و رویکردهای جدید متأثر از روش‌شناسی زنانه است.

مقوله جنسیت از دیگر مولفه‌های مهم در روش‌شناسی فیورنزا است که در بازخوانی متن مقدس تأثیرگذار است. در این دیدگاه جنسیت مفهومی است که مباحث نظری معرفت‌شناسی و الاهیاتی را با حوزه عملی و انضمامی پیوند می‌زند.

در هرمنوتیک انتقادی فمینیستی، جنسیت، انسان‌شناسی دوگانه مردانه زنانه نیست. همچنین جنسیت نه مفهومی مکمل است و نه یک اصل متعالی زنانه. بلکه جنسیت ساختی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و الیهاتی است. چنین ساخت اجتماعی از نظر فیورنزا استثمار و ستم مردسالارانه بر زنان را تداوم می‌بخشد. (Schüssler Fiorenza, 2013:75) از نظر فیورنزا اغواگری حوا در متون مقدس و تعبیر نمادین از جامعه به مثابه عروسی که در خدمت شوهر است (دوم قرنیتیان ۱۱: ۲-۳) به ساختار نمادین از دوگانگی جنسیت در فضای الاهیاتی و اجتماعی غرب دامن زده است. (Schüssler Fiorenza, 2007: 85)

جنسیت و روش‌شناسی فهم متن ... (معصومه زارعی) ۵۱

فیورنزا تلاش می‌کند تا نه تنها مولفه جنسیت بلکه سایر مولفه‌های سرکوب‌گر چون نژاد و طبقه نیز که در ساخت دانش و فهم از این جهان در حاشیه بوده و نامرئی و بی‌اعتبار تلقی شده‌اند، در فهم متون مقدس به رسمیت بشناسد. (Schüssler Fiorenza, 1995: xv- xvi) این مسئله در هر دو طیف هرمنوتیکی در دیدگاه فیورنزا قابل ردیابی است.

۱.۳ طیف دیرینه‌شناختی هرمنوتیک

طیف دیرینه‌شناختی در رویکرد هرمنوتیکی فیورنزا بر پایه گمان‌ورزی و تشکیک استوار است. در طیف دیرینه‌شناختی، حجیت علم پوزیتیویستی مورد مناقشه است. گرایش به تاریخی‌نگری در تفسیر با نقد ساختارهای قدرت، فن بلاغی مردانه و ارباب‌سالاری همراه است. این دو همراه با مفهوم ساخت‌شکنی و نقد خوانش هرمنوتیکی سوبیه‌هایی از هرمنوتیک تردید فیورنزا را تشکیل می‌دهد.

نقطه عزیمت فیورنزا در طرح روش‌شناسی خود بهره‌گیری از نظریه فمینیستی در نقد روش‌های پوزیتیویستی است. به این معنا که از منظر فمینیستی دانش از یک موقعیت بی‌طرفی ارزشی یا چشم‌انداز خداگونه انجام نشده است بلکه دانش همواره یک موقعیت سیاسی و اجتماعی است. (Schüssler Fiorenza, 2002:207 & 2011: 55)

بسیاری از نظریات پساپوزیتیویستی برداشتی از معرفت، شناسنده (subjectivity)، عینیت (objectivity) و تجربه دارند که به طور ضمنی بر اساس فهم انحصاری مردان در جوامع غربی سفیدپوست و در موقعیت‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خاصی به وجود آمده است. به واقع ادبیات کلاسیک، علم، هنر و جامعه‌شناسی مردمحور، واقعیت را «آن‌گونه که هست» نشان نمی‌دهد. بلکه به روشی خاص واقعیت را می‌سازد و ساختارهای ایدئولوژیک آن به حاشیه‌نشینی و نامرئی شدن زنان می‌انجامد. (Schüssler Fiorenza, 2002: 209 & 1996:XVI) توزیع ناشی از این اعتبار معرفتی موجب تداوم سلسله مراتب قدرت در درک و ارائه معرفت می‌شود که در آن زنان و اصناف دیگر از پایین‌ترین موقعیت اعتباری برخوردارند. (Schüssler Fiorenza, 1995:17 & 2011:60)

از نظر فیورنزا عدم اعتباربخشی زنان ریشه در متون مقدس دارد که زنان را به سکوت و تبعیت دعوت می‌کند (اول قرن‌تیان ۱۴:۳۴) خدا و عیسی مسیح هر دو نمادهایی از مردسالاری و جنس مذکر هستند. از سوی دیگر نمایندگان رسمی دین در موعظه، خطابه و مقامات رسمی

الاهیاتی در اختیار مردانی است که موجب ناپیدایی و الاهیاتی زنان شده است. (Schüssler, Fiorenza, 1996: 161-163)

این موقعیت معرفتی گروه‌های فرودست از جمله زنان نسبت به تعریف خاصی از شناسنده معرفت (سوژه) در معرفت‌شناسی مدرن به وجود آمده است.

معرفت‌شناسی‌های مدرن با تأثیرپذیری از فلسفه روشنگری و اصول پوزیتیویستی مدعی رویکردی بی‌طرف و غیرجانبدارانه به موضوع و پدیده‌های مورد مطالعه هستند. به این معنا که معرفت فارغ از پیش‌فرض، شخصیت و احساسات شناسنده‌ها و ناظران قرار دارد. (Chafetz, 2006: 26) شناسنده‌ها صرفاً با بیان شواهد و ادله به دنبال توصیف پدیده‌ها هستند و در موضوع شناخت تأثیری ندارند. شناسنده‌های مدرن، فاعلانی غیرجسمانی و بدون بدن (Disembodied) هستند که هیچ تعلق فرهنگی، زمانی، تاریخی و مکانی خاصی ندارند. (Schüssler Fiorenza, 2013:184) ابتناء معرفت‌شناسی مدرن بر تجرد و انتزاع شناسنده معرفت از تمامی اوصاف مذکور مورد نقد فمینیست‌ها است. (Schüssler Fiorenza, 2002: 211)

فیورنزا تفاوت‌های زن و مرد را اعتباری و برساخت فرهنگ و ساختارهای مردسالارانه دانسته که باید از آن عبور کرد و تلاش کرد تا معرفت را از انحصار طبقه خاص / مردان خارج کرد و گروه‌های طردشده از معرفت را به این حوزه‌ها بازگرداند. (Ibid, 209 & 2013:106, 201) به عقیده فیورنزا ساختار فلسفی عقل در گفتمان غربی، در ساختار دوتایی سلطه مردانه و تفوق و برتری بر زنان به تصویر کشیده شده است از این رو مرد نخبه غربی را به عنوان سوژه متعالی و فراگیر با دسترسی خاص به حقیقت و دانش برجسته می‌سازد. (Schüssler Fiorenza, 2013:102) از نظر فیورنزا موقعیت متضاد زنان، ناخودآگاه ریشه در دو گفتمان متناقض جامعه دارد: زنان همزمان به مثابه یک فرد در گفتمان زنانگی انقیاد، ناپسندگی، فروتری، وابستگی، غیرعقلانی و شهودی و از سوی دیگر در گفتمان مردانگی ذهنیت، خودتعیینی، آزادی، عدالت و برابری قرار دارند. (Ibid, 105)

از این منظر طرد زنان و سایر گروه‌های فرودست از مطالعات آکادمیک نتیجه زیان و فرهنگ نخبه‌گرایی مردانه است (Schüssler Fiorenza, 2002:209) که مدعی خوانشی اصیل از عینیت/ابژه معرفت است. این در حالی است که عینیت معرفتی با مفهوم مردم‌محور گره خورده و برخلاف ادعای فراغت ارزشی در فهم پدیده‌ها، به وجهی متناقض شناسنده معرفت مساوی با عقلانیت مرد غربی است.

فیورنزا در مسیر بازتعریف عینیت علمی قائل است که شناسنده‌ها بر زمینه‌های تاریخی - فرهنگی خاص نشانده شده‌اند. (Schüssler Fiorenza, 2013: 102) و اثبات عینیت علمی فارغ از پیش‌فرض‌های فرهنگی و رویکردهای سیاسی دشوار است. (Ibid, 1994:xlvi) دیگر آن که دانش و معرفت موقعیت‌مند و انضمامی و تجسم یافته است. به این معنا که تجربه عینیت و پدیده‌های اجتماعی به واسطه بدن صورت می‌گیرد و چون بدن شناسنده و مشاهده‌کننده در حالت‌های مختلفی از زمان و مکان و وضعیت‌های جسمانی قرار دارد این احوال مختلف در تجربه شناسنده از جهان موثر است. (مبلغ، ۱۳۹۱:۸۸) این ارزش‌گذاری دوباره الاهیاتی به بدن و تجسد - که در نقد و مقابله با دوگانه‌انگاری‌های فلسفه مدرن و به ویژه در طرد بدن زنانه در مقابل ذهن و فرهنگ مردانه بود- در ارتباط با جنس شناسنده معرفت تکوین می‌یابد و جنسیت به دلیل جداناپذیری از بدن و موقعیت شناسنده معرفت، به یکی از مولفه‌های مهم بر فرایند فهم و معرفت بدل می‌شود. از این رو عینیت در روش‌شناختی معرفتی فیورنزا از فرض‌های کلی که تحلیل‌های شناخت بر آن مبتنی است، جدا شده و بر محور ذهنیت شناسنده مجدداً پیکربندی شده است. از این منظر شناسنده و پیش‌فرض‌های معرفت‌شناختی محقق، احساسات، جنسیت و موقعیت اجتماعی و فرهنگی و کثرت زنانگی همچون متعلق شناخت دارای اهمیت است. (Ibid, 2013:102 & 202)

گرایش به تاریخی‌نگری در تفسیر که با نقد ساختارهای قدرت، فن بلاغی مردانه و ارباب‌سالاری همراه است، مفهوم ساخت‌شکنی و نقد خوانشِ هرمسی که همه سویه‌هایی از هرمنوتیک تردید فیورنزا است.

با پیش‌زمینه نظری فیورنزا در اعتبار بخشی به «جنسیت» در فهم عینیت علمی و نقد روش‌شناسی پوزیتویستی، چشم‌انداز هرمنوتیکی او مطرح می‌شود. رویکرد هرمنوتیکی فیورنزا با نقد ساختارها و فن بلاغی مردانه و گرایش به تاریخی‌نگری همراه است.

از نظر فیورنزا هرمنوتیک یک روش علمی نظام‌مند نیست بلکه یک رویکرد و چشم‌انداز معرفتی است که متکی بر عنصر زبان‌شناختی و زمینه‌های اجتماعی و سنت است. در رویکرد هرمنوتیکی درک انسان بدون واژه‌ها و خارج از زمان صورت نمی‌گیرد. عینیت در این روش در گرو عوامل تاریخی و زمینه‌های اجتماعی است.

البته با وجود این که فیورنزا به در هم‌تنیدگی عناصری چون؛ همدلی (Empathy)، تاریخ‌گرایی (Historicity)، زبان‌شناسی (linguisticity)، سنت (tradition)، پیش‌فهم (Preunderstanding) و آمیختگی افق‌ها (Fusion of horizon) در روش هرمنوتیکی باور دارد اما

این مفاهیم مورد نقد رویکرد هرمنوتیک رهایی‌بخش است زیرا از نظر هرمنوتیک رهایی‌بخش این مفاهیم به اندازه کافی روابط قدرت و سلطه را در زمینه‌های تاریخی اجتماعی نظر نمی‌گیرد. (Schüssler Fiorenza, 2002: 214-215&220)

از منظر هرمنوتیک انتقادی نمی‌توان نگاه همدلانه‌ای به تاریخ و سنت داشت. زیرا این همدلی موجب تشدید هویت ارباب‌سالاری و اجتماعی شدن آن در جامعه می‌شود. (Schüssler, 2011: 62) نگاهی که در طول تاریخ زنان را از سنت‌های معتبر و متون کلاسیک به واسطه عرف و قانون حذف کرده‌اند و به این واسطه زنان از صفوف رهبری طرد شده‌اند. (Schüssler Fiorenza, 2002: 216)

هر یک از این عناصر از چشم‌انداز هرمنوتیک انتقادی فمینیستی در پیوند عمیق با پیش‌فهم‌های نظری و دستوری مردم‌محور است زبان به اصطلاح مردانه از نظر دستوری عامل مهمی در جایگاه زنان به عنوان شهروندان فرودست و درجه دو در فرهنگ و مذهب است. (Ibid, 216-217)

رویکرد هرمنوتیک انتقادی رهایی‌بخش فیورنزا متون دینی را متونی بلاغی می‌داند که در روند و به وسیله جدال‌ها و چالش‌های تاریخی ایجاد شده‌اند. این سبک از خوانش هرمنوتیکی درگیر فرایند هرمنوتیکی ساخت‌شکنی و بازسازی، نقد و بازیابی در سطح متن و تفسیر است. (Ibid, 222)

این روش بلاغی انتقادی بیش از تمرکز بر قواعد و ارزیابی منطقی استدلال‌ها به دنبال ساختار شکنی متن به قصد بیرون کشیدن لایه‌های پنهانی متن است. کشف این لایه‌ها به طور مستقیم با شناسنده متن در فهم پدیده و موضوع شناخت ارتباط دارد و می‌تواند در آگاهی بخشی زنان برای رسیدن به مقام شناسنده تأثیرگذار باشد. از این رو نظریه هرمنوتیک رهایی‌بخش فیورنزا با فن بلاغی انتقادی در هم آمیخته می‌شود تا رابطه زبان و قدرت در زمان‌های خاص آشکار شود.

۲.۳ نقد رتوریک انتقادی

رتوریک اصطلاحی است که از زمان افلاطون تاکنون دستخوش تغییرات زیادی شده است. این اصطلاح در چهار مفهوم متفاوت خطابه، بلاغت، لفاظی (سبک پست و نازل) و ارتباطات و اقناع به کار گرفته شده و در فارسی اغلب به صورت خطابه و بلاغت ترجمه می‌شود. اما هیچ یک از اصطلاحات فارسی به تنهایی نمی‌تواند گویای معنای رتوریک باشد. با توجه به گستره

جنسیت و روش‌شناسی فهم متن ... (معصومه زارعی) ۵۵

معنایی رتوریک در طول تاریخ پژوهشگران باید متناسب با بافت کلام معنای آن را دریابند. (نک احمدی و پورنامداریان، ۱۳۹۶)

یکی از دغدغه‌های مهم در نقد رتوریکی، شیوه‌های اقناع مخاطب است به گونه‌ای که او را با هنجارهای متن همراه کند. از سوی دیگر نقد رتوریکی، تصورات موجود در نقد تاریخی مبنی بر امکان تفسیر غیرجانبدارانه و کاملاً علمی از متن را به پرسش می‌گیرد (توفیقی، ۱۴۰۱: ۱۴۵) و به دنبال غلبه بر شکاف‌های هرمنوتیکی بین حس و معنا، تبیین و درک، دوری و همدلی، بین خواندن «پشت» و «مقابل متن» و بین حال و گذشته است. (Schüssler Fiorenza, 2001: 169)

فن بلاغی انتقادی در رویکرد روشی فیورنزا میانه پیوستار دیرینه‌شناختی و غایت‌شناختی قرار دارد که از یک سو ساختارهای مردسالارانه را نقد می‌کند و از سوی دیگر در پی ایجاد و بازسازی مفاهیم و رویکردهای جدید متأثر از روش‌شناسی زنانه است.

فیورنزا مدعی است که تفسیر فمینیستی کتاب مقدس به بهترین وجه به عنوان یک رویه پژوهشی بلاغی انتقادی، قابل درک است که در شکل‌دهی هرمنوتیک تاریخی و آگاهی دینی متعهد و درگیر است.

مطالعه آثار فیورنزا نشان می‌دهد منظور او از فن بلاغی مردم‌محور، ادبیات، اصطلاحات و مفاهیمی است که در طول تاریخ منجر به حاشیه‌نشینی و طرد زنان از روند الاهیات و فهم متون مقدس بوده است. در مقابل فن بلاغی به کار گرفته شده در آثار فیورنزا به مثابه معیاری در روش‌شناسی او به کار گرفته می‌شود و نه صرفاً به عنوان روشی اقناعی که ویژه خطابات و صناعات ادبی است.

فن بلاغی در این روش‌شناسی به نحوی ایجابی به نوفهمی و خلق ادبیات و مفاهیمی می‌انجامد تا عاملیت و اقتدار زنان در روند الاهیاتی احیا شود. آن‌گونه که در عنوان‌گذاری آثارش به خوبی از آن بهره می‌گیرد. «*Bread not Stone*»، «*in Memory of Her*»، «*Transforming Vision*» و «*Changing Horizons*»، «*but she said*» و «*Sharing her word*» عناوین آثاری است که در آن ضمیر سوم شخص مونث برجسته می‌شود تا مفاهیم الاهیاتی از منظر «*she / او*» بازخوانی شود. فیورنزا در مقدمه کتاب «نان نه سنگ» نیز با بهره‌گیری از فن بلاغی انتقادی با ذکر فرازی از انجیل متی، «چه کسی از شما اگر فرزندانان از شما نان بخواهد، به او سنگ می‌دهد؟» (متی ۹:۷) اشاره‌ای تلویحی به این مطلب دارد که انجیل باید هم به شکل ساختارشکنانه (Deconstruction) و هم بازسازی شده (Reconstruction)، در نظر گرفته شود.

البته آن‌گونه که فیورنزا تصریح می‌کند فن بلاغی صرفاً ناظر به مباحث زبانی نیست بلکه به مثابه معیاری فرازبانی نیز در آثار او به کار گرفته می‌شود. از این رو فن بلاغی انتقادی نه تنها نقش ساختارهای قدرت و منافع آن را در شکل‌دهی به زبان، متن و فهم شکل می‌دهد بلکه به دنبال ارزیابی انتقادی متن و از بین بردن قدرت اقناع سنت‌های مردم‌محور به نفع هرمنوتیک‌های بخش زنان است. (Schüssler Fiorenza, 2011: 75) می‌توان گفت فیورنزا مطالعات بلاغی منتقدانه را گسترش داده و نوعی رویه فرهنگی و پژوهش انتقادی فراهم کرده است که با پژوهش‌های پوزیتیویستی، عینیت‌گرایی‌های علمی، لیبرالیسم و عقل‌گرایی دوره روشنگری محدود نمی‌شود. (Ibid, 59)

از این رو، مطالعات فمینیستی در دین از نظر فیورنزا به بهترین وجه به عنوان پژوهش انتقادی قابل درک است چرا که تاریخچه محرومیت و طرد شدن زنان/مردان را بررسی می‌کند. از این رو، نقطه شروع و علایق هرمنوتیک فمینیستی متفاوت با هرمنوتیک جریان مردانه‌ای است که به فهم مربوط می‌شود و در پی ارج‌گذاری و اعتبار بخشیدن به سنت‌های فرهنگی و مذهبی است. مطالعات الاهیات فمینیستی به نظریه انتقادی، بلاغی و نقد ایدئولوژی نزدیکتر است. (Schüssler Fiorenza, 2002: 208)

فیورنزا با روش بلاغی انتقادی، نخست ادبیات و ارزش‌های نظام ارباب‌سالار را به پرسش می‌گیرد. او با به‌کارگیری روش‌های نقد تاریخی در پی تخریب «خانه ارباب» است. ارباب‌سالاری واژه ابداعی فیورنزا است که به جای مردسالاری استفاده می‌کند. فیورنزا در نام‌گذاری واژه ارباب‌سالاری نشان می‌دهد که در الاهیات فمینیستی «جنسیت» تنها و یا مهم‌ترین عامل در نابرابری‌های قدرت نیست بلکه ارباب‌سالاری همه انواع و اشکال سلطه و سرکوب زنان را چون نژادپرستی، فقر، محرومیت مذهبی و استثمار را دربرمی‌گیرد. (Schüssler, 2002: 210) با توجه به این ارباب‌سالاری فراتر از نابرابری‌های جنسیتی و طرد و به حاشیه راندن زنان است اما چون اربابان از لحاظ جنسیتی مرد هستند، جنسیت مهم‌ترین عامل تداوم سلطه در الاهیات تردید را به خود اختصاص می‌دهد.

تشخیص و افشاسازی سازوکارهای زبان مردم‌محور که به شیوه‌ای جنسیتی زنان را نامرئی و حاشیه‌ای تلقی می‌کند، سازوکارهای الاهی دانان فمینیستی برای ترجمان جدید از متون مقدس است. زبانی که زنان را موجودی فرعی، وابسته و برگرفته از مردان می‌داند، آنان را در نقش‌ها و تصاویر کلیشه‌ای توصیف می‌کند، به تمسخر می‌گیرد و مشارکت آنان را بی‌اهمیت جلوه

می‌دهد و همه باورها، رمزها و کتاب مقدس بر این اصل بنا می‌نهد. (Schüssler Fiorenza, 1995:17 & 67)

تشخیص و افشاسازی سازوکارهای زبان مردم‌محور در روش‌شناسی فیورنزا مبنی بر ساخت مفاهیم جدید الاهیاتی و کشف میراث قدرت بخش‌زنان از ورای این مفاهیم است. مفاهیمی که در یک موقعیت تدافعی و در نقد به تعاریف مردانه شکل می‌گیرد و در پی آن است تا مفاهیم اراده شده از آن در نگرش زنان تغییر ایجاد کند و به موضعی کنشگرانه در جهان مردسالار منتهی شود. در این موضع جدید الاهیاتی مردان باید زن - شناسا باشند و زنان باید در پی رهایی و فائق آمدن بر عمیق‌ترین از خودبیگانگی باشند از آنجایی که همه زنان به منظور احترام به مردان جامعه‌پذیر شده‌اند و در کنار و همراه با مردان به رسمیت شناخته شده و هویت‌بخشی می‌شوند باید عزت نفس، احترام به خود و خودشناسی در مرکز موقعیت تدافعی زنان در جامعه مردسالار قرار گیرد. (Schüssler Fiorenza, 1995: xv) این مفاهیم در جهت آگاهی‌بخشی زنانه به گونه‌ای اهمیت می‌یابد که مفهوم الاهیات خودتایید (Theology of self-affirmation)، در روش‌شناسی هرمنوتیکی فمینیستی به کار گرفته می‌شود و در آثار متاخر فیورنزا در قالب هرمنوتیک متیسی مجال پردازش می‌یابد. در خوانش الاهیات خودتایید بر وجوه زنانه و غلبه بر از خودبیگانگی در جامعه مردسالار به هدف تشکیل وحدت جهانی میان زنان از هر طبقه، نژاد و مذهب تاکید می‌شود. (Schüssler Fiorenza, 1995: xv- xvi)

نقطه عزیمت فیورنزا در بازاندیشی خلاقانه از کتاب مقدس و پالایش واژه‌ها از سازوکارهای زبانی و بلاغی سلطه مردم‌محور واژه «زنان - کلیسا» است. کلیسای زنان به معنای تاملات الاهیاتی و تجارب زنانه از متن مقدس و ایجاد یک پارادایم انتقادی فمینیستی از فهم متن است. این پارادایم به دنبال فراروی از فهم متن مقدس به مثابه اسطوره‌ای کهن است و کوشش می‌کند تا متن مقدس را به عنوان یک الگوی اولیه تاریخی بررسی کند. الگویی که به دنبال بازسازی نقش زنان در کلیسای اولیه است. (Schüssler Fiorenza, 1995: 15 & 2013:42,) این مفهوم از کتاب مقدس به عنوان الگوی بنیادین از زنان - کلیسا اجازه می‌دهد تا الگوها و سنت‌ها به عنوان روند مردسالارانه بررسی شود. همچنین موجب می‌شود تا کتاب مقدس را نه به عنوان یک الگوی تغییرناپذیر هنجاری بلکه به عنوان یک الگوی تجربی از ارائه خدا به زبان مردانه فهم شود. (Ibid, xvii) به این معنا که خدا در خوانشی تجربی از فهم مردانه به تصویر کشیده شده است و متون نه به عنوان داده‌ها و گزارش‌های عینی از واقع بلکه به مثابه ساخت‌های اجتماعی مردانه تصویر شده‌اند (Ibid, 112, 184) و برای خوانشی نو و زنانه از متن

مقدس باید در پی برساخت‌های مفهومی زنانه از متن مقدس با بهره‌گیری از ظرفیت‌های ایجابی متن در زمینه (context) زنان - کلیسا بود.

فیورنزا می‌کوشد تا انجیل را به‌عنوان منبع توانایی بخش و میراثی به‌منظور بازگشت به الگوی اولیه مسیحیت همانند «نان» و نه بر اساس کهن الگوی تغییر نیافتنی چون «سنگ» اصلاح نماید. به واقع از نظر فیورنزا هویت دینی مبتنی بر الگوی اولیه باید در پراکسیس فراگیر و در خوانش‌های هرمنوتیکی ساختارزدا و بازسازی از متن مقدس عمل کند، خوانش‌هایی که به مثابه یک اصل هنجاری اخلاق فمینیستی در جهت رهایی‌بخشی همه گروه‌های محروم در جوامع دینی ارباب‌سالار گام برمی‌دارد. (Schüssler Fiorenza, 2011:69 & 75 & 83)

۳.۳ طیف غایت‌شناختی هرمنوتیک

طیف غایت‌شناختی در رویکرد هرمنوتیکی فیورنزا بر مفهوم امید و نوید به آینده استوار است. در طیف غایت‌شناختی، اکلیزا یا کلیسای زنان که نمود بارزی از معرفت‌شناسی جمعی و تعاملی است، در کنار بازسازی و مفهوم‌سازی مجدد از متن مقدس به شیوه فن بلاغی انتقادی، سویه‌های فعال و امیدبخش فیورنزا در خوانش متون الاهیاتی است که نقطه عطف آن در هرمنوتیک متیسی ظاهر می‌شود. در هرمنوتیک متیسی زنان تجربه‌ای از اقتدار، سوژکتیو، استقلال و خودگردانی (Autonomy) را تجربه می‌کنند.

در هرمنوتیک انتقادی فمینیستی تفسیر به مثابه فرایندی پیچیده از خوانش و بازخوانی متن و به عنوان پراکسیس فرهنگی - دینی مقاومت و تغییر بیان می‌شود. این مرحله نقطه عطف گذار از هرمنوتیک به سوی متیسی و صورت‌بندی جدید روشی فیورنزا از هرمنوتیک رهایی‌بخش است. از آنجایی که امر انتقادی - رهایی‌بخشی اصل مهم در هرمنوتیک انتقادی فمینیستی است از نظر فیورنزا اسطوره هرمس اشتباه روشی برای چنین اهداف انتقادی است. از این رو اسطوره متیسی به عنوان معیار خردمندانه دانش (هرمنوتیک متیسی) از سوی فیورنزا پردازش می‌شود. خوانش هرمنوتیک تردید از اسطوره متیسی و آتنا نشان می‌دهد که چگونه اسطوره‌ها، متون، سنت، رویه‌های دینی و ساختارهای قدرت و نظام ارباب‌سالاری در طول تاریخ تجربه، سنت، زبان، دانش و خرد زنان را به منظور تداوم سلطه خود از تاریخچه و آگاهی فرهنگی و دینی به حاشیه برده و حذف کرده‌اند.

اسطوره متیسی همچنین ترس فرهنگ ارباب‌سالاری را از اعمال خرد و تولید دانش زنان نشان می‌دهد. (Schüssler Fiorenza, 2002:221-222 & 2011: 69-70,76)

فرایند هرمنوتیکی انتقادی متن مقدس برای رسیدن به هرمنوتیک متیسی گذار از خوانش هرمسی است که با عناصر مهمی در آثار فیورنزا تبیین می‌شود. هرمنوتیک انتقادی رهایی‌بخش نشان می‌دهد همواره از کتاب مقدس، برای سرکوب زنان استفاده نشده بلکه، در برخی موارد نیز الهام‌بخش زنان در مبارزات رهایی‌بخشان بوده است.

از نظر فیورنزا چون متون مقدس با زبان مردمحور صورت‌بندی شده و ارزش‌ها و دیدگاه‌های زنان - کلیسا از ارزش‌های کلیسا، خدا و کلمات مقدس حذف شده است، تفسیر انتقادی فمینیستی با هرمنوتیک تردید آغاز می‌شود. این الگوی تفسیر فمینیستی منتقدانه‌ی الاهیات رهایی‌بخش، که با چهار عنصر اساسی در آثار اولیه فیورنزا مطرح می‌شود در اثر متأخر او هفت مرحله را دربرمی‌گیرد: (نک: کیانی‌فرد، نازنین و لک‌زایی، مهدی ۱۴۰۱) هرمنوتیک تجربه، هرمنوتیک سلطه، هرمنوتیک تردید، هرمنوتیک سنجش و ارزیابی، هرمنوتیک یادآوری، پنج مرحله اولیه هرمنوتیک تردید است که ریشه در تجربه و عملکرد زنان-کلیسا دارد. این پنج مرحله، به گذشته تاریخی و طیف دیرینه‌شناسی هرمنوتیک فیورنزا اشاره دارد. که به گونه‌ای انتقادی سعی در ساختارزدایی از سنت‌های معتبر و کلاسیک الهیاتی دارد.

او تجربه زنان و مردان، طرد و سرکوب و بازتاب الاهیاتی و معرفتی آنان را نقطه شروع تفسیر خود قرار می‌دهد (هرمنوتیک تجربه). اولویت‌بخشی به خوانش کتاب مقدس، از گام‌های نخست تجربه و عاملیت زنان است. از نظر الاهی‌دانان فمینیست تجارب الاهیاتی و دوگانه‌های نامتقارن زن - منفی، مرد - مثبت، سیاه - منفی، سفید - مثبت به وسیله عوامل فرهنگی و آموزه‌های مذکر محور شکل گرفته است. (Schüssler Fiorenza, 2001: 169-170) این تجارب زنان نشان می‌دهد که آنان باید به دنبال مبارزه با وضعیتی باشند که زنان را تحت سلطه و سرکوب قرار می‌دهد.

هرمنوتیک سلطه نه تنها تحلیلی نظام‌مند به منظور جدا کردن امر ایدئولوژیک مشروعیت بخش ارباب‌سالاری از متون مقدس و سنت است بلکه برای توضیح ظرفیت و توانایی متون و سنت برای پرورش عدالت و آزادی نیز استفاده می‌شود. چنین تحلیل نظام‌مند از ساختارهای سلطه، ابزارهای انتقادی برای هرمنوتیک تردید فراهم می‌کند. (Schüssler Fiorenza, 2002:223) فیورنزا ساختارهای سلطه و انقیاد را که به عنوان تفاوت‌های طبیعی قلمداد می‌شوند، به مثابه سیاست‌های غیریت‌ساز (politics of otherness) تعبیر می‌کند که به متون مقدس مسیحی راه یافته است. (Schüssler Fiorenza, 2007:84) سیاست‌های تک‌جانبه‌ای که باید در معرض ارزیابی و نقد قرار گیرد.

الهیات زنانه در این مرحله به دنبال ارزیابی متون مقدس است تا سکوت و حذف زنان را از روند الهیات مردانه قطع کند تا با توجه به تجربیات معنوی و مذهبی زنان، چارچوب‌های نظری جدیدی را تعریف کند. رویکردهایی که این امکان را فراهم می‌آورد تا سکوت‌های مردسالارانه از نگرش‌های زنان را «به گفتار» بیاورد، و ارزش‌ها، بینش‌ها و گفتمان الهیات و کلیسای زنان را بنیان نهد. (Schüssler Fiorenza, 1995:xx, 1) از این رو فیورنزا در مرحله هرمنوتیک ارزیابی به سنجش متون و سنت مسیحی از نظر اخلاقی و بلاغی می‌پردازد و با بهره‌گیری از واژه اکلیزیا سعی در تقویت عاملیت و سوژگی زنان در این میدان الهیاتی دارد. فیورنزا با نقد دموکراسی آنتی که زندگی عمومی و تعیین سرنوشت را مطابق با نظام مردسالار به طبقه خاصی از مردان اختصاص می‌داد او اما معنای زنان - کلیسا را به عنوان اجتماعی گفتگو محور از افراد برابر می‌داند که در آن قضاوت انتقادی و آزادی عمومی محسوس است. زنان به عنوان فرد - شهروند در مرکز اکلیزیا و به مثابه عاملان و سوژه‌های علمی، تاریخی، فرهنگی و الهیاتی به رسمیت شناخته می‌شوند. (Schüssler Fiorenza, 2013:296)

هرمنوتیک یادآوری، هرمنوتیک تجسم خلاقانه و هرمنوتیک تغییر سه مرحله پایانی هرمنوتیک رهایی‌بخش فیورنزا است که با نگاهی غایت‌شناسانه، نویدبخش تغییراتی امیدبخش در مورد زنان در فضای الهیاتی است.

هرمنوتیک یادآوری به عنوان مرحله پنجم هرمنوتیک انتقادی فمینیستی به دنبال جایگزینی متون مردم‌محور است تا با قرار دادن دوباره متن در بافت انضمامی و در زمینه‌های اجتماعی و سیاسی، الگویی از بازسازی دوباره افراد حاشیه‌ای و فرودست ارائه دهد و این «دیگری»‌های به حاشیه رانده در طول تاریخ را دوباره در مرئی و منظر بازخوانی‌های متون و سنت الهیاتی قرار دهد. هرمنوتیک یادآوری تلاشی برای بازسازی تاریخ دینی زنان، مبارزات، خاطره قربانی شدن و دستاوردهای آنان است. (Schüssler Fiorenza, 2011:74) از این رو فیورنزا به بازسازی تاریخ زنان در متون انجیلی می‌پردازد. (Schüssler Fiorenza, 1994:124, 137 & 1995:15) و داستان‌های قدرتمندی در مورد مریم، مارتا و مریم مجدلیه بیان می‌کند. زنان برجسته‌ای که از رهبران جوامع پولسی بوده‌اند و یا به عنوان ناقلان سنت رسولان شناخته شده‌اند. (Ibid, 1994:299, 332)

مراحل پایانی پیوستار غایت‌شناختی هرمنوتیکی، هرمنوتیک ایجابی است که پس از گذر از مراحل پیشین به هرمنوتیک واقعیت‌بخشیدن خلاقانه (هرمنوتیک تجسم خلاقانه و هرمنوتیک تغییر) می‌رسد. با این روند کلیسای زنان درگیر بیان مبتکرانه‌ی داستان زنان در انجیل و تاریخچه جامعه‌ی در حال تکوین آن می‌شود. (Ibid, 1995: 15) هرمنوتیک تجسم در پی

بازگویی داستان‌های کتاب مقدس از چشم‌انداز زنانه است تا با نقل روایت‌های محذوف‌شده از زنان در متون مردمحور، الگوی اصلی و اولیه کتاب مقدس را بازآفرینی کند.

به باور فیورنزا هرمنوتیک تحول و مشارکت خلاقانه زنان در تفسیر انتقادی کتاب مقدس نیازمند این است تا کتاب مقدس را به عنوان نمونه اولیه ساختار بخش زنان - کلیسا و نه به عنوان الگوی کهن مطلق و از قبل تعیین شده درک کنیم؛ پارادایمی آزاد و نامحدود که تجربه زنان را در تحولات مفهومی و ساختاری و در موقعیت‌های همواره جدید به کار می‌برد. (Ibid, 2011: 75; 2013:98) در نظر گرفتن کتاب مقدس به عنوان الگویی تاریخی و نه مطلق و اسطوره‌ای به کلیسای زنان این امکان را می‌دهد تا با تجربه‌ها و مبارزه‌های زنان برای ایجاد تصویرهای جدید در آینده ارتباط برقرار کند. (Schüssler Fiorenza, 2013:81)

این منظر روشی زنان را برای حضور در موضع شناسنده‌های معرفت فرامی‌خواند. کسانی که بتوانند از منظر زنانه خود جهان و دانش موجود در آن را فهم کنند. چرا که قدرت دانش است و زنان باید درگیر تولید و توزیع دانش شوند. از منظر فیورنزا حذف نظام‌مند زنان از عرصه‌های دانش و اندیشه موجب ناتوانی و قدرت نداشتن آنان به ویژه در الاهیات شده است. مسئله‌ای که فیورنزا از آن با مفهوم الاهیات - تشویش (Theology-Anxiety) یاد می‌کند و ورود زنان را به عرصه‌های آکادمیک و الاهیاتی برای ایجاد یک پارادایم جدید در حوزه الاهیات تردید ضروری می‌داند. (Schüssler Fiorenza; 1995: xviii & 2013:86) پارادایم جدیدی که چارچوب سنتی الاهیات مذکر محور را دگرگون کرده و از آن عبور می‌کند. در این پارادایم جدید زنان موضوع الاهیات مردانه نیستند و خود به سوژه‌های آغازگر الاهیات و معنویت بدل شده‌اند. (Schüssler Fiorenza, 1996:5)

۴. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سوال است که جنسیت و هرمنوتیک چه نقشی در روش‌شناسی فهم از منظر فیورنزا دارد و به چه شیوه‌ای در خوانش متون الاهیاتی به مثابه یک رویکرد معرفت‌شناسانه در دیدگاه ایشان اثرگذار بوده است؟

بررسی آثار این متأله نشان می‌دهد که فیورنزا هرمنوتیک را به مثابه روش‌شناسی در خوانش متن مقدس به کار می‌برد. دیدگاه هرمنوتیکی فیورنزا در دو پیوستار دیرینه‌شناختی و غایت‌شناختی تبیین می‌شود.

فیورنزا در کنکاش فکری خود در پیوستار دیرینه‌شناختی نخست عینیت را از تعاریف انتزاعی و فراغت ارزشی مکاتب پوزیتویستی رها می‌سازد و آن را بر محور ذهنیت شناسنده و تاثیر آن در ارزیابی معرفت و خوانش الاهیاتی بنیان می‌نهد. این روش اگرچه میان دیگر معرفت‌شناسان پست‌مدرن فمینیست هم وجود دارد اما تعریف شناسنده معرفت/ سوژگی زنان، در نظام الاهیاتی فیورنزا در دل فرهنگ و در گذر تاریخ الاهیاتی تکون یافته و تلاش می‌کند تا با ابزارهای هرمنوتیکی انتقادی و بلاغی خود را از چنبره خوانش‌های مردم‌محور رها کند. از این رو تفاوت و تکرار زنانگی از یک سو در پیوند مستقیم با عاملیت زنان در ساختارزدایی نگرش مردانه و از سوی دیگر در مسیر بازخوانی زنانه از متون الاهیاتی قرار دارد.

فیورنزا فن بلاغی و جنسیت را نیز به عنوان عنصر تاثیرگذار به ظرافت در تمامی ساحت‌های روشی خود به کار می‌گیرد و بر مفهوم جنسیت به مثابه یک عنصر سازنده و یک شناسنده فعال، که در جایگاه معرفت و ایجاد و ارزیابی دعاوی شناخت و نیز خوانش الاهیاتی نقش ایفا می‌کند، اصرار می‌ورزد.

در طیف غایت‌شناختی هرمنوتیک، فیورنزا نخست بر ساخت‌های ایجابی و مفهومی از کتاب مقدس را به عنوان بنیانی نو برای خوانش زنانه پی‌ریزی می‌کند و سپس در پی دگرگونی و تحولات فهم از رویکردهای تاریخی - الاهیاتی مردانه و چرخش تئوریک آن با عاملیت زنان است. در طیف غایت‌شناختی، اکلزیا یا کلیسای زنان نمود بارزی از معرفت‌شناسی جمعی و تعاملی است که در کنار بازسازی و مفهوم‌سازی مجدد از متن مقدس به شیوه بلاغی انتقادی، سوبیه‌های فعال و امیدبخش عاملیت زنان ظاهر می‌شود. و زنان تجربه‌ای از اقتدار، سوژکتیو، استقلال را تجربه می‌کنند.

با وجود این تلاش‌ها تحلیل فیورنزا از موضع معرفتی زن در فهم متون مقدس همچنان درگیر تناقض معرفتی است: اگر جنسیت مانند طبقه، نژاد و یا ملیت یک سازه اجتماعی فرهنگی است و نه یک ذات و ماهیت طبیعی و فراگیر، این سوال مطرح است که چگونه زن می‌تواند از موجودیت اجتماعی فرهنگی خود فراتر رود و در عین حال به سوژه‌ای تاریخی علیه نظام ارباب‌سالاری بدل شود!؟

تاکید بر این ویژگی‌ها و تناقضات، آن گونه که موئرس بیان می‌کند اندیشه الاهیات فمینیستی را در تلاقی میان اندیشه‌های مدرن و پست‌مدرن قرار می‌دهد. از سویی نفی تفاوت‌های جنسی و تاکید بر جنسیت به مثابه برساختی فرهنگی اجتماعی بر برابری، استقلال و حقوق فردی تاکید می‌کند که زاینده اندیشه‌های لیبرالیستی مدرن است از سوی دیگر تمرکز بر

جنسیت و روش‌شناسی فهم متن ... (معصومه زارعی) ۶۳

تفاوت و کثرت زنانگی و نقد سازوکارهای فعال قدرت در متون و گفتمان‌ها - که درصدد سرکوب این تفاوت‌ها هستند - جنبه‌هایی از فلسفه پست مدرن است که متألهان فمینیست از جمله فیورنزا از آن استقبال کرده‌اند. (برای آگاهی بیشتر بنگرید به موئرس، ۱۳۹۹: ۱۳۵)

به عبارتی جنسیت به عنوان یک مفهوم تفکیک‌ناپذیر (Undifferentiated) و نیز خود فرد به عنوان کانون ثابت برای آگاهی و شخص‌بودگی (Personhood) است که جنسیت و جهان از طریق آن‌ها تجربه می‌شوند، این نگاه پست‌مدرنی از مفهوم جنسیت، روش‌شناسی فیورنزا را مبنی بر ایجاد نظریه واحد درباره زنان - که بناست عاملان موثری در خوانش متن داشته باشند - با دشواری‌هایی مواجه می‌سازد.

صرف نظر از نارسایی‌های روش‌شناسی فیورنزا، به کارگیری مولفه جنسیت در الاهیات فیورنزیایی و هرمنوتیک متیسی نشان می‌دهد جنسیت به طور یکسان در هر دو معنای زنانگی و مردانگی مراد فیورنزا است. وی اگر چه در پی سهم کردن زنان به مثابه عاملانی فعال در امر شناخت و دریافت از متون الاهیاتی است اما تعریف او از اکلیزیا نشان می‌دهد که فهم انحصاری زنانه از معرفت را در معرفت‌شناسی و خوانش الاهیاتی برنمی‌تابد. همچنین فیورنزا با وجود تلاش برای بازگشت زنان در اندیشه الاهیاتی قائل به نسبی بودن دانش نیست. از نظر او این امکان فراهم است تا از منظر سوژه‌های طردشده (زنان و گروه‌های درحاشیه) و گروه مسلط (طبقه خاصی از مردان) در تاریخ گزارش کافی و مناسبی از جهان داده شود. (Schüssler, 2013:106) می‌توان گفت الاهیات‌رهای بخش فیورنزا با تاکید بر تفاوت سعی در بازسازی الاهیاتی موقعیتی و جنسیت محور دارد تا خود را از زیر بار سازوکارهای زیبایی و بلاغی مردم‌محور و روایت‌های کلان آن رها سازد در عین حال بر عاملیت زنانه در خوانش متن و معیار قرار دادن چشم انداز زنانه و بهره‌گیری از تجربه زنان در فهم الاهیاتی تاکید دارد اما این موضع اندیشگی موجب نشده تا فیورنزا در دور باطل نقد به فلسفه مدرن گرفتار آید چرا که به مشارکت همه گروه‌های حاشیه‌ای و گفتمان‌های هر دو جنس در ارزیابی دعاوی معرفت و خوانش الاهیاتی باور دارد.

کتاب‌نامه

احمدی، محمد و تقی پورنامداریان (۱۳۹۶)، درآمدی بر مهم‌ترین معانی اصطلاح رتوریک، فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه، سال پنجاهم، شماره اول، ص ۲۸-۵۲.

ایمان، محمدتقی (۱۳۹۱)، فلسفه روش تحقیق در علوم انسانی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

- تانگ، زمری (۱۳۹۳)، *درآمدی جامع بر نظریه های فمینیستی*، ترجمه منیژه نجم عراقی، تهران: نی.
- توفیقی، فاطمه (۱۴۰۱)، *روش های مدرن تفسیر متون مقدس*، تهران: کرگدن.
- صانع پور، مریم (۱۳۹۷)، *فرایند عشق در رویکردهای زنانه نگر به فلسفه دین و الهیات*، پژوهشنامه زنان، سال نهم، شماره چهارم، ص ۲۷-۵۲.
- کیانی فرد، نازنین و لک زایی، مهدی (۱۴۰۱)، «*تحلیل فمینیستی تفسیر کتاب مقدس با استفاده از الگوی هرمونیک شوسلز فیورنزا*»، پژوهشنامه ادیان، سال شانزدهم، شماره سی و یکم، ص ۱۸۸-۲۱۰.
- لوید، ژنویو (۱۳۹۵)، *عقل مذکر*، ترجمه محبوبه مهاجر، تهران: نی.
- مبلغ، سیده زهرا (۱۳۹۱)، *ایمان به مثابه عقل؛ رهیافتی معرفت شناسانه به الاهیات فمینیستی*، تهران: علم.
- موترس، راشل (۱۳۹۹)، *فمینیسم، جنسیت و الاهیات*، ترجمه مهدی لک زایی و اشرف هاشمی، نشریه هفت آسمان، سال هجدهم، ش ۶۸-۶۹، ص ۸۹-۱۰۶.
- نصراصفهانی، مریم (۱۳۹۶)، «*ورود زنان فیلسوف از حاشیه به متن؛ تاملی بر راهبردهای زنانه نگر بازخوانی تاریخ فلسفه غرب*»، پژوهشنامه زنان، سال هشتم، شماره اول، ص ۱۴۳-۱۶۸.
- یزدانی، عباس، جندقی، بهروز (۱۳۸۸)، *فمینیسم و دانش های فمینیستی*، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.

Chafetz, Saltzman Janet (2006), *Handbook of Sociology of Gender*, New York: Springer.

Jane Pilcher and Imelda Whelehan (2004), *fifty key concepts in Gender*, London: SAGE Publications.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1994), *in Memory of Her*, New York: Crossroad.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1995), *Bread not Stone*, Boston: Massachusetts, Beacon Press.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1996), *The Power of Naming*, New York: Scm Press & Orbis Book.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2001), *Wisdom Ways: Introducing Feminist Biblical Interpretation*, New York: Orbis Book.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2002) *Method in Women's Studies in Religion: A Critical Feminist Hermeneutics in Sharma, Arvind, Methodology in Religious Studies; The Interface with Women's Studies*, New York: State University of New York Press, Albany.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2007), *The Power of the Word: Scripture and the Rhetoric of Empire*, Minneapolis, Fortress Press.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2011), *Transforming Vision*, Minneapolis: Fortress Press.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (2013), *Changing Horizons*, Minneapolis: Fortress Press.